

BRONASTI TOLKAČ IN V KLJUNU GOLOBICE BERTA PRIBCA

Barbara Suša

UVOD

Bert Pribac prav gotovo sodi med najpomembnejše slovenske pesnike v Avstraliji. Njegovo ustvarjanje do sedaj še ni zbudilo pretirane pozornosti literarnih zgodovinarjev. V domovini sta nanj opozorila Mirko Jurak^{1,2} in Jerneja Petrič³. V širšem slovenskem kulturnem prostoru pa sta njegovo pesnjenje občasno spremljala Tine Debeljak⁴ in Lev Detela⁵. Omenjeni avtorji v svojih prispevkih niso obravnavali Pribčevega dela v celoti, zato pomeni naslednji prispevek prvi strnjen pregled njegovega literarnega snovanja od začetkov do današnjih dni.

BRONASTI TOLKAČ IN V KLJUNU GOLOBICE

Bronasti tolkač, pesniška zbirka Berta Pribca (roj. 16. 1. 1933 v Sergaših pri Izoli), je prva slovenska knjiga, ki je izšla v Avstraliji. Leta 1962 jo je izdal Slovenski klub v Melbournu, natisnila pa jo je tiskarna Simona Špacapana. Za takratne razmere pomeni izid te pesniške zbirke nekaj posebnega. Iz morja začetniških in povprečnih literarnih izdelkov se je nenadoma dvignil val poezije, ki je nikakor ne bi mogli imenovati zgolj priložnostna. Če to zbirko postavimo ob bok tistim, ki so v teh letih izhajale v domovini, ne opazimo takšne anahronije, ki je značilna za takratno izseljensko literarno ustvarjanje. Pribčeva sočasnost s slovensko literaturo tedanjega časa ni naključna. Bert Pribac je že kot gimnazijec objavljajl v reviji **Naša misel** (glasilo kopske gimnazije), kasneje, ko je študiral primerjalno književnost, pa v **Mladih potih**. Leta 1959 ga je še kot študenta zaradi političnih razlogov zaneslo na avstralsko celino, kjer se je v začetku preživljal s čiščenjem bolnišnice. Potem je končal študij in napravil magisterij ter se zaposlil v knjižnici zveznega ministrstva za zdravstvo v Canberri.

Prvi Pribčevi literarni poskusi, ki jih lahko prebiramo v omenjenih revijah, že takrat izpovedujejo navezanost na domačo zemljo v Istri. Nekaterih pesmi iz dijaških let se drži še povojna družbena angažiranost (Maj, 1945, **Naša misel** 9/1952; Pri Strunjanu, **Naša misel**, 1952/7). V **Mladih potih** je že opazna rast od preprostih čustvenih izlivov k bolj premišljenemu pesniškemu izražanju. Po drugi strani se je zrahljala stroga oblika verzov in kitic. Opazen je odstop od rime in verzne istoštevilčnosti. Pribac se je takrat odločil za prosti verz s pogosto rabo enjambementa in asonance; uporablja ga še danes. Precej tipična pesem tega obdobja je Morjak, ki je bila objavljena v **Mladih potih** (2/1956/57). Snov, ki je navdihnila te verze, predstavlja trenutek dneva. Pesnik o njem samo poroča. Vendar najbrž ni naključje, da je ubesedil ravno ta trenutek poldneva, ki s svojo lahkotnostjo vzbuja prijetna občutja. K večji prijaznosti tega tihožitja pripomore tudi primera (*zardele so strehe v prijetnem pokoju poldneva kot dekle, ki je v ljubezni razkrilo obraz in prepustilo usta poljubom*). Svet, ki diha iz teh podob, je še lep in srečen. Pesnik ima pravico do svojega subjektivizma in intimizma. Tako je uveljavljal svojo pravico do neomejvanega umetniškega prostora tudi prvi povojni val mladih pesnikov. Njegov kasnejši pesniški razvoj je postopoma odstopal od takšne poetike, kar je opazno tudi v zbirki **Bronasti tolkač**.

Pribac je zbirko razdelil na pet ciklov: Jadra lepe Vide, Samote, Skaljene sence, Hiša žalosti, Pred jutrnjo. Cikli vsebinsko tvorijo zaokrožene celote, čeprav med njimi ni ostrih prehodov. Prav na začetku zbirke stoji pesem z naslovom Desetnika, ki se med branjem izkaže za moto knjige. Romarstvo, desetništvo, potepuštvo, beraštvo, kot pesnik poimenuje ta položaj, predstavlja vodilni motiv zbirke.

V prvi pesmi z naslovom Tri breze, ki močno spominja na narodno, avtor s simbolom ubesedi usodni dogodek, ki je razdril njegov, prej srečni in v sebi zaokroženi pesniški svet. Nad tri breze, ki so simbol mladosti in čistosti, so prišli trije krvniki in morale so pasti. Že takoj na začetku zbirke opazimo, da je avtor opravil z leporečnim občudovanjem narave, čeprav bi prvi cikel Jadro lepe Vide deloma še lahko navezali na mladostno pisanje. Pribac sicer še vedno zajema snov iz narave, še vedno opazujemo impresionistične podobe in tudi oblika se ni spremenila.

*Rdeča obla je zdrsnila
v tolmine za gorami,
ki stražijo noč
kot okrvavljene stene;
in nad breznom
so se splašili vrani
od poka zapoznelega lovca.*

Nocoj morda, **Bronasti tolkač**, str. 11
1. kitica

Ta pokrajina v primerjavi s prejšnjo (glej pesem Morjak) ni več lepa. Stene so okrvavljene in nad breznom so se splašili vrani zaradi poka zapoznelega lovca. Svet ni več miren in sam v sebi zaokrožen in takšno je tudi razpoloženje lirskega subjekta, ki se oglasi v drugi kitici.

Domača pokrajina postaja simbol za vse lepo in dobro, njena podoba je zaradi tega vse bolj patetična. To je druga opazna posebnost.

V drugem ciklu *Moje samote* se nemir, občutki zapuščenosti in obsojenosti na desetništvo v lirskem subjektu stopnjujejo. Iz kitice v kitico naraščata napetost in brezupnost stanja. Ta destruktivnost pa se ne kaže v formi, ki ostaja še vedno enaka. Drugače je s snovjo. Lirski subjekt si sedaj ustvarja naravo po svoji notranji podobi. Ta narava je mrzla in pusta - senožeti so gole, trave so ožgane od slane, travniki poteptani in prst diši po pokopališčnih cipresah.

Cikel *Skaljene sence* s podnaslovom *V Valkalagerju pozimi 1959/60* prinaša poetiko, ki je v primerjavi z mladostnim pisanjem že močno spremenjena. Napetost in tesnoba stanja, ki sta značilni za prejšnji cikel, zdaj doseže svoj vrh. Prvoosebna izpoved preide iz ednine v množino. Podobe sveta se maličijo v groteskne ekspresije, ki so polne groze.

*Okna so brezmesene
segnite lobanje s sovjimi očmi:
ko se vračajo nazaj, mimo njih
in mimo stojnic pred vhodom,
jim točijo zastonj čaše tegobe
kakor beraško juho
na vratih sirotišnic.*

Sejmišča beračev, **Bronasti tolkač**, str. 31

Ta pesniška govorica spominja na pisanje drugega povojnega vala mladih pesnikov, groza je predvsem značilna za pesmi Daneta Zajca⁶.

Naslednji, četrti cikel Hiša žalosti pripoveduje o svetu, ki ne more več obstajati, kajti rak zlobe mu je prežrl možgane, kot beremo v naslovni pesmi Hiša žalosti (**Bronasti tolkač** str. 45, 1. kitica). Kljub tem in podobnim tonom je vtis tega cikla drugačen od prejšnjega. Dinamična stanja lirskega subjekta je zamenjala apatija ali celo (četudi cinično) iskanje sreče v majhnih stvareh⁷.

V ciklu avtor kot zapisovalec človeške usode spet ponikne v tretjeosebno izpoved, ki je še posebno poudarjena v pesmi Ljudje zatohlih palub. V pesmi je ubesedena žalostna usoda slovenskega naroda, ki ga je bratomorna vojna razgnala po vsem svetu. Tisti, ki so odšli, umirajo pod težo evkaliptov ali od gadjih pikov v porečju Amazonke, tisti, ki so ostali doma, prodajajo svoje duše za skorjo kruha. To je ena izmed redkih Pribčevih pesmi, ki opominja na tragični povojni slovenski eksodus.

Zadnji cikel Pred jutrnjo se bistveno razlikuje od ostalih. Pesmi z bivanjsko tematiko v zbirki prevladujejo, vendar bi težko trdili, da temeljijo na verovanju v neko transcendenco. To verovanje v onstran bivajoče je značilno za zadnji cikel. Zdi se, da je bolj osebne narave, čeprav iz nekaterih simbolov razbiramo, da je vezano na krščanstvo. Nad razrvano subjektiviteto in negativno objektiviteto se je dvignilo tretje - božje oko oz. zvezda, kot to avtor poimenuje v pesmi Pelji me, zvezda, v Betlehem. In najbrž ni naključje, da je avtor zbirko poimenoval po eni izmed pesmi v zadnjem ciklu. Bronasti tolkač je simbol, ki loči dva svetova, svet trpljenja in svet svetlobe. Lirskemu subjektu je uspelo, da je s tem tolkačem priklical toploto in dobroto, ki si ju je zaslužil, ker se je sproti očiščeval vsega slabega, kot pravi v prisposobi. V zadnjem ciklu je avtorju spet uspelo poudariti pozitivno razmerje do sveta, vendar na povsem drugačnih temeljih. Ti se zaradi očitne religioznosti razlikujejo od tistih iz mladostnega obdobja.

V letih med prvo in drugo pesniško zbirko, ki je izšla l. 1973, je Pribac objavljial v literarnih revijah **Most** (Trst) in **Meddobje** (Buenos Aires). V tem času je avtor izdajal časopisa **Resnica** in (1967) in **Slovenska vest**. Prvi je bil verske narave

in je posredoval načela protestantske kristadelfijske ločine. Za nas bolj zanimiva je **Slovenska vest** (1967) s podnaslovom Književni magazin za kulturo in družbena vprašanja. Kot kraja izhajanja sta omenjena Dunaj in Canberra, ker je Pribac izdajal časopis skupaj z dunajskim publicistom Levom Detelo. Revija je prvi poskus slovenske literarne revije v Avstraliji. Razen prispevkov B. Pribca, L. Detele in M. Merlak-Detele so revijo zapolnjevali tudi družbenokritični prispevki, ki se jim pozna revolucionarnost poznih šestdesetih let. Revija je v izseljenskih krogih naletela na različen odmev. Nekaterim je bila všeč drznost idej, drugi so jo zaradi tega zavračali. L. 1968 je prenehala izhajati.

Pesmi, ki jih je Pribac objavljal v obdobju med obema zbirkami, se deloma tematsko in oblikovno še navezujejo na pisanje v zbirki **Bronasti tolkač**. V 2. in 3. številki **Mosta** iz l. 1964 lahko prebiramo pesmi Izseljenci, Sprevod brez oltarja, Vlačugarstvo ali nekaj sličnega, ki bi jih še lahko uvrstili v prvo zbirko. Enako velja tudi za pesmi **Meddobja** 3/4 iz leta 1964 in za pesem Sanje vesoljnega človeka (**Most**, 1965/8). Cikel Mestne slike, objavljen v **Mostu** 6/7 iz l. 1965, pa že kaže drugačno podobo. Te pesmi so pravzaprav drobni zapisi iz vsakdanjega življenja. Lahko pa so sestavljene iz trenutnih vtisov in asociacij, ki jih ti puščajo za seboj. Jezikovno se približujejo preprostemu pogovornemu jeziku.

Zbirka **V kljunu golobice**, s podnaslovom Pesmi izseljenca in potepuha, ki jo je Bert Pribac leta 1973 izdal v samozaložbi v Canberri, se nekoliko razlikuje od prejšnje, vendar ne pomeni nobene prelomnice. Na začetku in na koncu te knjižice stoji moto. Čeprav uokvirjata zbirko, njun pomen in položaj le od daleč napoveduje tisto, kar je vmes. Prej bi to lahko trdili za pesem Na koncu sveta.

Ta pesem reflektira najmanj dve temi: pesniško in človeško bivanjsko in zato se da brati na najmanj dva načina: prvič kot zelo splošna alegorija občega človeškega bivanja in drugič kot doživeta izkušnja njenega izpovedovalca. Po takem branju izraža pesem tipično izseljensko tožbo. Čutimo jo iz številnih simbolov, ki glede na izročilo slovenske književnosti in izpostavljenе arhetipe (Lepa Vida)⁸ s svojo konotativnostjo širijo sporočilo pesmi. Snovno se pesem napaja predvsem iz subjektivnega

sveta, v katerem obstajata obe izpovedovalčevi pokrajini - domovina in Avstralija. Razpetost kolektivnega izpovedovalca med obe pokrajini je usodna. Izseljence simbolizira trta, ki je v tujem vrtu pognala svojo bolno zeleno rast. Izhodiščno situacijo lahko parafraziramo takole: izseljenci so na koncu sveta (ta kliše slovenski izseljenci v Avstraliji velikokrat uporabljajo za svojo novo domovino) in po mnogih poteh in izpraševanjih so zabredli v tesnobno situacijo. Tudi tako je mogoče dojeti sestavljeno prisposodbo »pajčevina ugaslih zvezd«. Bivanje, ki ostane potem, je labilno, vse, kar preostane, je samo še hrepenenje po obali Lepe Vide, na katero ni več vrnitve. To je prvi del pesmi, ki je po razpoloženju pesimističen, drugi del je nekoliko bolj spodbuden, saj omenja otroke, ki bodo sprejeli in tudi obvladali peščene širjave te celine. Dvodelnost pesmi uresničuje metafori z identičnim jedrom (ugasla **zvezda**, južna **zvezda**). Nasproti negativni identiteti je postavljena pozitivna. Naše vedenje o Avstraliji nam dovoljuje sklepno metaforo brati bolj konkretno in manj pesniško. Ozvezdje Južni križ je emblem Avstralije, preusmeritev rečnih tokov v peščene avstralske širjave je zgodovinsko dejstvo. Ujeti med voljo in avtoriteto države tudi potomci ne bodo svobodni ljudje. Samo šteli bodo premike zunaj sebe. V takem položaju pa južna zvezda ni negacija ugasle zvezde, ampak samo njena varianta. Celota, ki jo sestavljata grda stvarnost in vizija⁹ neba, je razpadla samo navidezno - spet se vrača.

Naslednje strani zbirke so zapolnjene s pesmimi, ki so prežete z občutki osamljenosti, melanholije in nostalgije po domačih istrskih krajih, ki so s svojo lepoto in naravno modrostjo njenih prastarih prebivalcev morda še bolj prisotni v tej kot pa v prvi Pribčevi zbirki.

Stilno precej drugačne so pesmi Moskva na Nilu, Verona, Melbourne. V verzih so nanizane naključne podobe, včasih s komaj še jasnim skupnim pomenom. Učinek teh mestnih skic je pomensko premalo nabit, posebno takrat, ko postane izraz bolj realističen.

Pesem Obisk v muzeju je ena redkih v zbirki, ki bi jo lahko še postavili v sklop religioznega cikla iz **Bronastega tolkača**. Sporočilo pesmi je v teološkem smislu precej radikalno. Jezus kot redka starina visi v stekleni omari, nepokvarjeno spošto-

vanje pa mu lahko izkazujejo le otroci in razdedinjeni tega sveta. Pesem, po kateri ima zbirka naslov, je zanimiva predvsem zaradi položaja lirskega subjekta, ki se panteistično potaplja v širono stvarstvo. Pribac združuje panteizem tudi s temo o višjem poslanstvu pesniškega poklica¹⁰.

Hrepenenje po domači istrski zemlji je konstanta, ki jo poznamo že od prej. Domača pokrajina še vedno predstavlja simbol vsega lepega in nepokvarjenega. V Pribčevem slogu bi lahko zapisali, da daljni svetovi, ki so se skrivali za zvezdami, niso prinesli pričakovanega. Občutek ogroženosti in osamljenosti na tuji zemlji, stiska in nehumanost velemest predstavljajo drugi pol njegovega pisanja. Religioznost, ki se je v **Bro-nastem tolkaču** dvigovala nad omenjenima poloma, počasi izginja. Na to mesto pa stopa osebna različica panteizma, ki se kaže v neizmerni želji po zlitju in sozvočju z vsem bivajočim na zemlji in v kozmosu.

Po izidu druge zbirke (ali celo pred tem) je Pribac še isto leto v prvi številki **Meddobja** objavil cikel Ris na oceanu s podnaslovom Ciklus pesmi za današnje dni. Šteje devet pesmi, ki tematsko zaobsegajo skoraj ves razpon Pribčevega pisanja. Leta 1975 je Pribac v isti reviji objavil dvanajst pesmi pod naslovom Polna vreča sanj. Zraven je dodal še podnaslov Razmišljanje o svetu, okolju, sebi in ženskah in pojasnilo, ki pravi, da je bil to naslov zbirke, namenjene **Pesniškim listom** v Kopru. Tudi ta objava prinaša vse Pribčeve pesniške teme, h katerim lahko tokrat prvič prištejemo tudi erotično (glej pesmi Kamen strasti, Dekletu, ki mimo gre, Lepotica, **Meddobje** 3/4).

Po letu 1975, vse tja do začetkov izhajanja literarne revije **Svobodni razgovori** (SR), Pribac ni veliko objavljal. Bil je tudi soustanovitelj SALUK-a.¹¹ Razen literature je pisal tudi natpke o dobrem pisanju člankov in razprav, prevajanju in svoja razmišljanja o domišljiji in sanjah.

Zdi se, da doživlja Pribčevo pisanje v tem obdobju stagnacijo: v pesmih se pojavljajo klišeji, okornost izražanja je očitna. Njegovo ustvarjanje v angleščini pa doživlja svoj vzpon. Pesmi Raven on my window sill (SR, II/2) in Visiting at the green signal, ki je bila objavljena v **Naših stezah**, sta v pravem pomenu besede antološki, kar ne velja za mnoga besedila te antologije.¹² V tem času je Pribac začel objavljati v avstralskih literarnih revijah kot so **Helix** in multikulturni **Rainbow**

rising in letnem zvezku **The poets lunch**, ki ga izdajajo avstralski pesniki.

ZAKLJUČEK

Čeprav sta za Pribčevo zadnje ustvarjalno obdobje značilni dvojezičnost in celo uveljavljanje v avstralskem literarnem okolju, je, gledano v celoti, njegovo pesnjenje zaznamovano s slovensko literarno preteklostjo. Del njegovega pesniškega opusa pa je neposredno povezan z literarnimi tokovi v domovini. Njegove pesniške začetke lahko povežemo z zanosnim povojnim graditeljskim obdobjem sodobne slovenske poezije. Prav tako so del slovenske literarne preteklosti poganjki optimističnega intimizma in kasneje njegova destrukcija. Po odhodu v tujino dobi Pribčevo pesništvo s svojimi istrskimi nostalgijami po eni strani tipične poteze izseljenskega pesništva, po drugi pa se s temami o človekovi osamljenosti in majhnosti ter nehumanosti današnje civilizacije vključuje v sodobne slovenske in tudi širše pesniške tokove. Pribac je med svojim bivanjem v Avstraliji začel pisati tudi v angleščini in se z objavami v multikulturnih in v avstralskih literarnih revijah uveljavil v svoji novi domovini.

Skratka, pesništvo Berta Pribca s tem kratkim pregledom za literarne zgodovinarje prav gotovo še ni izčrpana tema; nasprotno: marsikatero vprašanje, ki je bilo v članku samo nakazano, bo potrebno še podrobneje raziskati.

OPOMBE

1. Mirko Jurak, Poetry written by Slovene immigrants in Australia, Types of imagery from the Old and the New Cauntry, Australian papers, Ljubljana, 1982, str. 49-54
2. Mirko Jurak, Pesniško ustvarjanje slovenskih izseljencev v Avstraliji, Literarne in gledališke interpretacije in presoje, Ljubljana 1988, str. 125-131
3. Jerneja Petrič, Literature written by the Slovenes in Australia, Australian papers, Ljubljana 1982, str. 49-61
4. Tine Debeljak, Trideset let zdomske emigracijske književnosti 1945-1975, Zbornik svobodne Slovenije 1973-1975, Buenos Aires, str. 381-437

5. Lev Detela, Pesnik Istre in tujine, Nekaj opomb k pesniški zbirki Humberta Pribca »Bronasti Tolkač«, Melbourne 1962, Most, 33/34/1972
6. Boris Paternu, Helga Glušič-Krisper, Matjaž Kmecl, Slovenska književnost 1945-1965, Ljubljana 1967, str. 173-182
7. Glej pesem Saj ni dneva, Bronasti tolkač, Melbourne, 1962, str. 47
8. Jože Pogačnik, Slovenska Lepa Vida ali hoja za rožo čudotvorno, Ljubljana 1988, str. 43-72
9. Boris Paternu, Pogledi na slovensko književnost, Problem katarze v Prešernovem Pevcu, Ljubljana 1974, str. 319-355
10. Glej pesem Nekoč so pesniki sanjali, V kljunu golobice, Canberra 1973, str. 25
11. Slovensko-avstralski literarno umetniški krožek.
12. Pribčeve starejše pesmi so uvrščene tudi v Antologijo slovenskega zdomskega pesništva, uredila Dr. Tine Debeljak in France Papež, Slovenska kulturna akcija, Buenos Aires 1980

ABSTRACT

BRONASTI TOLKAČ AND V KLJUNU GOLOBICE BY BERT PRIBAC

B a r b a r a S u š a

Bert Pribac definitely belongs among the major Slovene poets in Australia. In a way, his creations also merge with literary streams in the homeland. Pribac's beginnings as a poet can be linked to the elated, post-war reconstruction period of Slovene poetry. Also associated with it are the first shoots of optimistic intimism and, later, its destruction. After his departure abroad, Pribac's poetry, with his homesick Istrian nostalgia, acquires typical traits of an emigrant poetry, but, on the other side, its treatment of human loneliness and smallness and the inhumanity of today's civilization merge it with contemporary Slovene and broader streams in poetry. During his stay in Australia, Pribac also began to write in English and asserted himself in his new homeland with the publications in multicultural and Australian literary magazines.